

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2014 | ÅRGÅNG 18

Bokförlaget THALES

JOHAN LUNDBERG: *Ljusets fiender. Västvärldens självkritik och den svenska idédebatten*, Stockholm: Timbro, 2013

MAN BÖR LÄSA en bok från början? På denna boks första sida möter man ljuset korsfäst mot väggen över en tom rokokostol och dito barocksoffa. Det är dess omslagsbild, ett parti av en målning av den danske 1800-talsmålaren Vilhelm Hammershøi. Miljön är en högborgerlig salongs insida. Ljuset på väggen är dämpat, grått. Korset är skuggan av salongsfönstrets spröjs.

Symbolik för boken, anar man. Men vad har Hammershøis bild med ljusets förkättrade fiender att göra, dessa vars svenska anhang boken nu ska ge vederbörlig behandling? Och vilka är ljusets fiender? Är det borgerligheten som inte vill veta av den öppna dagens skarpa ljus? Är det salongens skenradikaler, för tillfället ute på balkongen för en cigarr med maktens män? Eller är det en hoper irrhjärnor som rensat salongen på de fina ljusschatteringarnas vänner och fört dem till giljotinen?

Jag synar ryggen. Där tronar författarnamnet JOHAN LUNDBERG på titeln LJUSET S FIENDER, båda centrerade över ett fyrkantigt utsnitt av den svarta soffan, vilken nu ser ut som en kista. På foten av dess träkatafalk syns ett förgyllt skulpterat emblem, vilket möjligen ska vara en snirklad skrivning av det förtydligade förlagsnamnet under: TIMBRO.

Detta ger åtminstone den ledtråden att svaret på mina frågor ovan troligen är tänkt att peka mot irrhjärnorna, vilka med denna bok får räkna med att förpassas ner i en bedrövlig utvecklings svarta låda – de som inte redan ligger där.

Timbro är en svensk marknadsliberal tankesmedjas förlag. På Wikipedia läser jag att dess början var hos SAF, som med skräck följde 1970-talets vänstervind i Sverige. Dess informationsdirektör Sture Eskilsson förklarade fenomenet med att det intellektuella momentumet fanns hos vänstern. 1971 presenterade Eskilsson en plan för hur man skulle ta tillbaka makten över dagordningen: SAF borde ägna mer resurser åt opinionsbildning. »Vänstervågen», skrev Eskilsson, skulle »knappast ha varit möjlig utan de insatser som gruppen »Unga Filosofer» [gjort]».

SAF:s direktion gick på Eskilssons linje, man satsade på opinionsbildning.

Kopplingen kan kanske roa en del av Tidskrift för politisk filosofis läsare. Gruppen *Unga filosofer* bildades i mitten av 60-talet av lektor Åke Löfgren med studenter i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, och dess tidskrift *Häftet för kritiska studier* var en föregångare till denna. Under mottot »saklighet och engagemang» kritiserade gruppen Vietnamkriget, västerländsk utsugning av tredje världen, amerikansk imperialism och borgerlig dominans på universitetet. Dess plattform, åtminstone i början, var Upplysningens tankar om människors lika värde i förening med oförfärat kritiskt tänkande.

Det låter på Lundberg som att även han i dessa saker funnit det ljus vars fackla han vill bära. Ljusets fiender är dogmatiker, rasister, anhängare av totalitarism i alla former, främst nazister, fascister, revolutionär vänster och politiska islamister. Huvudtesen i hans bok är att dessa kategorier tenderar att överlappa. För fascistoid, antisemitisk och antiamerikansk islamism skulle i dagens Sverige blomma hos (den revolutionära) vänstern. Vi ska inte förvånas, menar författaren, ty vänstern har en inneboende, religiöst färgad dragning till totalitarism.

Boken har fyra delar. I den första tecknas den idéhistoriska bakgrunden till vad Lundberg anger som idémässig referenspunkt i hans studie: 1950-talets tredje ståndpunkt. Hos Karl Vennberg, Sivar Arnér och Arthur Lundkvist har han, med föregivet stöd i Peter Lutherssons avhandling om den litterära modernismen i Sverige, funnit »hyllningar till totalitarismen som idé» (s. 23). I andra delen diskuteras överensstämmelser mellan de olika totalitära ideologierna, vilket avslutas med en diskussion av paralleller mellan dagens höger- och vänsterextremism. Bokens tredje del utgår från diskussionen om Anders Behring Breivik och försöker påvisa den svenska offentlighetens ambivalenta attityd till politiskt våld och rasism. I den avslutande delen låter författaren bokens trådar löpa in i Stockholmsförorten Husby och de ungdomskravaller som försommaren 2013 spred sig till flera andra förorter. Här finner han radikal islamism, vänsterextremism och antisemitism hopkopplad.

I *Unga filosofer* såg vi oss som vänster, och fann hemvisten naturlig. Lundberg ser sig som höger eller, vackrare uttryckt, som konservativ, moderat. Fast i sin ungdom hörde även han till vänstern, skriver han; som gymnasist läste han Voltaires *Candide*, Strindbergs *Röda rummet* och Marx *Det kommunistiska manifestet*. Alltsammans steg honom åt huvudet, en tid trodde han att det bara var vänsterpersoner som kunde tänka och inte led av falskt medvetande. Senare, med hjälp av akademiska filosofistudier, upptäckte han emellertid att det fanns sekterism, dogmatism och puritanism i vänstern och hoppade av. Dessa omständigheter väcker min sympati för Lundberg. Det sköt verkligen upp mycken nattstående dogmatism och fanatism i fortsättningen av det som i mitten av 60-talet var »ny vänster». Av hans födelseår, 1960, framgår att han torde ha glidit djupt in i det vänsterförfall som löpte linan ut under 70-talet. Mitt hjärta kallnar när jag ser vart han har tagit vägen.

Lundberg säger sig nu hylla upplysningstänkandet ungefär som det framträdde hos Alf Ahlberg. I bokens inledning säger han att den är skriven »med tilltro till» det kritiska förnuftet. Vari består detta kritiska förnuft? Det klargör inte författaren. Men det kan i alla fall inte vara att man gärna ägnar sig åt att kritisera, ty sådana är även hans fiender. Det handlar om arten av kritik. Problemet för Lundberg med dagens ljusfiender är att de gärna kritiserar västliga demokratier och Israel, ja rentav kritiserar upplysningstänkandets universalistiska anspråk.

Dessa saker skulle vara så graverande att de fråntar kritiken förnuft, genom att ha en fond av »kulturrelativism och antivästliga sentiment» (s. 18). Dagens avläggare till kulturrelativismen, skriver han, är »den postmodernistiska filosofin och dess förkärlek för relativiseringar» (s. 17). Vad det ena och det andra är får man inte veta. Relativismen är nog inte något som filosofer skulle lägga i uttrycket, för Lundbergs ljusfiender förnekar inte möjligheten till objektiv sanning, eller menar att sanningar är lokala i någon mening, tvärtom är övertygelsen om att själva besitta objektiv sanning utmärkande för dem.

Den för Lundberg oacceptabla relativismen verkar helt enkelt vara att man tillmäter för honom oacceptabla tankar tyngd, i syn-

nerhet den tanken att västvärldens liberala demokratier inte nödvändigtvis är att föredra framför diktaturer i andra delar av världen, där »Sovjetunionen nu har bytts ut mot diverse antivästliga terrororganisationer eller islamistiskt färgade diktaturregimer» (s. 17f).

Ack. Man kan jämföra Lundbergs murriga analys av relativism och kritiskt tänkande med den gedigna analysen hos tidigare unge filosofen och sedermera professorn i praktisk filosofi Ragnar Ohlsson, i hans nyutkomna, tillsammans med Kian Sigge skrivna bok *Den barnsliga relativismen*. Det kritiska förnuft som har med upplysningen att göra förvaltar ett arv från Sokrates och den antika grekiska filosofin, vilket innebär sakligt prövande av ståndpunkter, varvid man omsorgsfullt ska väga argumenten som talar för och argumenten som talar mot, i ett sökande efter klarhet och sanning.

Det finner man inte mycket av hos Lundberg. Han gör oftast utfall från en piedestal av förmodad självklarhet, vilket sällan klargör. Jag ska ge några exempel. Han glider systematiskt mellan att angripa »vänstern» och »den revolutionära vänstern», där inget av begreppen bestäms. Dessa kategorier glider dessutom samman med en obestämd kategori av »etablerade svenska debattörer, akademiker och opinionsbildare». Ett par döda diktare, en grånad maoist som Jan Myrdal och en rabiat anarkist som Mattias Gardell i början av 90-talet får ge färg och ton åt ett sällskap där man finner såväl TV-radikalen Göran Greider som rektorn på Brunnsviks folkhögskola (intill nyligt), Sofie Wikland.

Lundbergs analys- och argumentationsmetod framgår av hur han behandlar Sofie Wikland. Som ledarskribent i Dala-Demokraten (s) skrev hon, dagen efter terrordåden i Londons tunnelbana den 7 juli 2005, följande:

Blair säger att terrorn är ett hot mot demokratin, men hur demokratiskt är Storbritannien och USA när det kommer till kritan? Demokrati är ett fint ord på papperet, men existerar inte i praktiken. Varken Blair eller Bush står för alla människors lika värde. Istället kan de själva betraktas som terrorister. De gör allt för att få makt och deras jakt på fienden gör oskyldiga till offer. Vi måste jobba förebyggande och långsiktigt, annars kommer fler

människor att skövlas. Både i Irak, USA och Västeuropa. Blairs och Bush demokratisyn föder terrorismen och förgör människor.

Detta citeras lösryckt och hårddras intill förvrängning av Lundberg:

Ett femtiotal år senare likställer hans [Alf Ahlbergs] efterträdare demokratiskt valda västerländska ledare med islamistiska terrorister, gör Bush och Blair ansvariga för terrordåd i London samt menar att de engelska och amerikanska ledarnas demokratiska legitimitet kan ifrågasättas. Här framstår de västerländska demokratiska styrelseskicken som inte mycket bättre än de ideologier som terrorister åberopar som stöd för sitt agerande. (s. 48)

Wiklund resonerar alltså utifrån ett antagande om människors lika värde. Hon jämför inte islamistiska och västerländska ledare eller gör Blair och Bush ansvariga för terrordåden i London. Det hon pekar på är att både England och USA, åtminstone under Blair och Bush, bedriver terrorpolitik och så faktiskt, men naturligtvis oavsiktligt, göder islamistisk terrorism. Finns det en maning i ledaren är den att staterna ifråga bör lägga om kurs till förenlighet med sina demokratiska författningar.

Nog är det svårt att beskriva den brittisk-amerikanska alliansens angreppskrig under falska förespeglningar på Irak som annat än en form av statsterrorism, där ett annat exempel är när USA med lögnen om det s.k. Tonkinbuktsintermezzot i augusti 1964 gjorde Vietnamkriget fullskaligt. Enbart de civila dödsoffren i Irakkriget uppgår till nära en halv miljon, i Vietnam var de flera miljoner.

Nämnda staters demokratiska legitimitet måste också kunna diskuteras, med tanke på det system som föreligger med starkt ojämnt fördelad ekonomisk, social och politisk makt som tiltar spelet för kandidaterna till politiska positioner. I synnerhet kan den demokratiska legitimiteten hos förd politik ifrågasättas, när statsledningar tillåter sig tortyr, samt att illegalt bortföra personer över statsgränser och hålla människor fängslade utan rättsprocess, samtidigt som visseblåsare och journalister jagas och riskerar att lagföras som spioner. Lagg till detta ett hemlighållet undergrävande av

privatlivet hos medborgare i egna och andra stater genom ett långt drivet övervakningssystem.

Skulle Lundberg erkänna att hans motståndares argument är värda omsorgsfull prövning och sedan försöka att argumentera övertygande mot dem, hade han en dryg uppgift. Istället hemfaller han till att med debattfinter framställa sina motståndare som ovetliga varelser.

Han har emellertid rätt när han framhåller att många har dragits till socialism, kommunism, fascism och islamisk fundamentalism av en dröm om att bevara/skapa ett samhälle där pengar inte styr, människor inte behandlas som arbetsmaskiner och det finns mer av gemenskap, jämlikhet och broderskap än under kapitalismen. Fast totalitarism har knappast, som Lundberg verkar mena, av de flesta hållits för ett egenvärde, utan snarare som en förmodat ofrånkomlig förutsättning.

Lundberg mörkar en kontext som gör nämnda dragning förståelig, nämligen strömmar i kölvattnet av kapitalismens oupphörliga och ofta brutala omvandling av världen. Marx beskrev processen i *Det kommuniska manifestet*: hur kapitalismens dynamism spränger nations- och kulturgränser, »förstör alla feodala, patriarkala och idylliska förhållanden», ödelägger traditioner och tänkesätt som varit heliga, och förvandlar personligt värde till bytesvärde.

Det här skeendet plågar förstås särskilt alla som uppfattar sig som representanter för ett folk i privilegierad särklass. De drivs lätt till fanatism, våld och terror. Lundberg betonar de totalitära ideologiernas kopplingar till religiöst färgade föreställningar. Idén om Guds utvalda folk, skriver han, »motsvarades av proletariatet (i kommunismen), den ariska rasen (i nazismen), den romerska varginnans barn (i Mussolinis fascism) och de spanska katolikerna (i Francos variant av fascismen)» (s. 33).

Gott så. Men Lundberg utelämnar den arketypiska instansen i uppräknigen: det judiska folket, Guds egendomsfolk enligt Bibeln och för sionismen och den israeliska staten. Samtidigt upphör Lundbergs ambition till kritiskt tänkande när han vägrar att ta in och överväga skälen hos motståndarna till Israels expansionism och

apartheidpolitik: kritikerna utmålas istället som antisemiter och förvillade sympatisörer till islamistisk fundamentalism.

Lundberg lyckas spåra upp en misstänkt antisemit i Svenska Dagbladets redaktion, Gunilla von Hall (s. 254), och en dito på Aftonbladets ledarsida, Anders Lindberg (s. 253), förutom den all-roundmisstänkte Göran Greider i Dala-Demokraten (s. 257). De skulle inte tillräckligt ha betonat att det var ideologisk antisemitism som låg bakom Mohammed Merahs attack i mars 2012 på en judisk förskola i Toulouse.

Hade Lundberg fördjupat sökandet hade han på kultursidorna kunnat upptäcka en omhuldad kryptoantisemit i Auschwitzöverlevaren och författaren Primo Levi, som i skrift attackerade Ariel Sharons och Menachem Begins politik gentemot palestinierna, främst med anledning av massakrerna i palestinska flyktingläger 1982. Levi hade mage att tala om fascism i sammanhanget!

Nej, bokens ord om människovärdets universalism och det kritiska tänkandet som orubblig plattform ekar ihåligt. Att Lundberg i ungdomen lämnade extremvänstern gjorde tydligen inte att han blev av med dess böjelse för dogm och enögdhet.

Det tycker jag är sorgligt, för hans belästa, engagerade och energiska skriftställeri förtjänar bättre.

→

Roger Fjellström